

zbornici

IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

UREDNICI

Predrag Jovanović

Sanja Stojković Zlatanović

הכור

IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA
U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka
Beograd, 2020

ZA IZDAVAČA

dr Goran Bašić

RECENZENTI

dr Predrag Petrović
dr Vladimir Nikitović
dr Dejan Trifunović
dr Marta Sjeničić

EDICIJA

Zbornici

UREDNIKA EDICIJE

dr Mirjana Dokmanović

ISBN 978-86-7093-237-1

zbornici

IZAZOVI
ODRŽIVOG
RAZVOJA
**U SRBIJI I
EVROPSKOJ
UNIJI**

UREDNICI

dr Predrag Jovanović

dr Sanja Stojković Zlatanović

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

MARIJANA MAKSIMOVIĆ
Naučna saradnica
Institut društvenih nauka, Beograd
mmaksimovic@idn.org.rs

Upravljanje ljudskim resursima i održivi razvoj: zelena radna mesta¹

Apstrakt

Održivi razvoj danas predstavlja jednu od najznačajnijih tema u industrijskim društvima, ali i onim manje razvijenijim zemljama. Održivi razvoj je osobito značajan u ekologiji i geografiji u smislu zaštite životne sredine i očuvanja prirodnih resursa, zatim u biologiji u kontekstu opstanka života i ljudske vrste na zemlji. U ekonomiji, održivi razvoj se odnosi na racionalno korišćenje prirodnih resursa u procesu stvaranja održivog ekonomskog (industrijskog) razvoja i mogućnosti stvaranja novih radnih mesta; zaposlenosti i upravljanja ljudskim resursima. Takva mesta se nazivaju zelena radna mesta. Osim toga, on se u ekonomiji razmatra i sa stanovišta održivog razvoja u turizmu, zatim kao tehnološki razvoj u industrijama, zatim kao održivi razvoj u ekonomici poljoprivrede i primeni agrotehničkih mera, i u politici investiranja i međunarodnoj ekonomiji. Uobičajen i prihvaćen koncept održivog razvoja deli se u tri osnovne dimenzije: ekološku, ekonomsku i socijalnu održivost, u koje se uklapa sedamnaest ciljeva razvoja, koje navode Ujedinjene nacije.

U ovom radu, održivi razvoj će biti razmatran sa stanovišta upravljanja ljudskim resursima i stvaranju novih radnih mesta u „zelenoj ekonomiji”. Cilj rada je da se naglasi u kojim industrijskim sektorima i na koji način se stvaraju zelena radna mesta u jednoj nacionalnoj ekonomiji.

Ključne reči: održivi razvoj, ekonomija životne sredine, upravljanje ljudskim resursima, „zelena” radna mesta, pametan rast

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2020. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Uvod

■ Sredinom prošog veka započeo je intenzivan rast proizvodnje, a sa njim porast potrošnje energije, na primer raznih vrsta goriva, struje, ali i vode i drugih prirodnih resursa. Intenzivirana je i poljoprivredna proizvodnja, tako da se očekuje što veći prinos (po hektaru), pa je povećana potrošnja pesticida koji mogu biti štetni po ljudsko zdravlje. Osim toga, danas se život odvija uglavnom u urbanom okruženju, te je za taj način života neophodna velika potrošnja prirodnih resursa, troši se više nego što može da se nadoknadi. Pri tome, fabrike su veliki zagađivači vazduha, i zato one imaju obavezu da smanje štetnu emisiju gasova i ugljenika. Takav celokupan odnos prema prirodi može imati negativan uticaj na ljude i prirodne ekosisteme. Iz napred navedenog, pitanje održivog rasta i razvoja postalo je aktuelno više nego ikada ranije u ekonomijama razvijenih i onih manje razvijenih zemalja.

Održivi rast i razvoj i upravljanje ljudskim resursima

Šta je to održivi razvoj? Najčešće citirana je definicija Ujedinjenih nacija, koja kaže da je to „razvoj koji zadovoljava sadašnje potrebe, ne ugrošavajući sposobnost budućih generacija da zadovoljavaju sopstvene potrebe“. Ovakav koncept ima za cilj održavanje ekonomskog napretka, štiteći dugoročno životnu okolinu, i sprovodeći strategije razvoja (Emas, Rachel, 2015).

Zatim, „Zeleni rast može se posmatrati kao način za ostvarivanje ekonomskog rasta i razvoja, istovremeno sprečavajući degradaciju životne sredine, gubitak biodiverziteta i neodrživu upotrebu prirodnih resursa.“ (OECD, 2011).

Tako je Majkl Porter izneo stav da je zagađeni vazduh znak neefikasno korišćenih resursa. Pošto se konkurentne prednosti oslanjaju na sposobnost inovacija, ekološki propisi mogu podsticati inovacije i poboljšati konkurentnost. Pravilno dizajnirane politike zaštite životne sredine koje koriste tržišne podsticaje, mogu podstaći uvođenje novih tehnologija za smanjenje proizvodnje otpada. Racionalno i efikasno upravljanje zahteva da se u jednoj zemlji razmotri zaštita životne sredine i onih prirodnih resursa koji su od osobitog značaja za trenutni i budući ekonomski razvoj. Na ovaj način se čuvaju resursi

za buduće generacije, i to je glavna razlika između politike održivog razvoja i tradicionalne zaštite životne sredine. Glavni i opšti cilj održivog razvoja je dugoročna stabilnost ekonomije i životne sredine, a ostvariva je kroz integraciju i priznavanje ekonomskih, ekoloških i socijalnih pitanja kroz ceo proces donošenja odluka. Institucionalno govoreći, u praksi vladine agencije se organizuju oko sektorskih ministarstava i njihovih odeljenja (Emas, Rachel, 2015).

Zapažena studija o naučnom tretiranju ekoloških problema, dogodila se 1962. godine pod nazivom *Tiho proleće*, a napisala ju je Rejčel Kersonpod (Rachel Carsonpod), ukazujući na uništavanje flore i faune (najviše ptica), ali i problem opstanka čoveka na Zemlji. Tada se to pitanje smatralo lokalnim problemom, a kao prvi globalni pristup smatra se rad Foreстера (J. Forrester), prikazan u knjizi *Granice rasta*, u kojoj je upozoreno da privredni rast ugrožava ekološki sastav Zemlje. Tu je data preporuka za nulti, tj. organski rast i uspostavljanje globalne ekonomsko-ekološke i demografske ravnoteže (Pupavac, Drakulić, 2015. s.119–123).

Uticao internacionalne „arene“ na organizaciju održivog razvoja jedne zemlje je od velikog značaja zbog oblikovanja inovacija, kultura, demokratija i javnih politika, koje treba da budu vođene principima modernosti i aktuelnosti, a to zahteva stalnu reviziju. Takođe, saradnja sa EU, SAD, Kinom, Rusijom, pa i drugim zemljama od uticaja veoma je značajna, posebno za male zemlje sa izvoznom orijentacijom.

Treba napomenuti da „održivi razvoj“ nije sinonima za „održivi rast“. Održivi razvoj je razvoj koji je ekološki, ekonomski i društveno održiv, i to je pitanje „kvalitativnog poboljšanja“ i uglavnom se odnosi na razvoj bogatih zemalja. Održivi rast je pitanje „kvalitativnog povećanja“, uglavnom se odnosi na siromašne zemlje koje treba da „rastu“. Naime, bogate zemlje mogu ostvariti razvoj uz transformaciju u ekološku proizvodnju, dok siromašne zemlje mogu da ostvare rast uz takvu proizvodnju i time održavaju ekonomiju uz pomoć ekologije. Ovo s toga, jer ekonomska održivost nije moguća ako se prirodni resursi previše troše, preko optimalne granice koju planeta Zemlja može da „izdrži“. Iz tih razloga je potrebno preduzeti posebne mere, kako ne bi došlo do urušavanja prirodnog okruženja, ekonomije i društva (Reddy, Thomson, 2015).

Ono što povezuje i drži čvrsto odnose između životne sredine, ekonomije i društva je koncept održivosti. Stoga prema mišljenju Por-

tera i Van der Linde, najbolji izbori će i nadalje ostati „oni koji zadovoljavaju potrebe društva i koji su ekološki i ekonomski održivi, ekonomski i društveno pravični, kao i društveno i ekološki podnošljivi”. To su tri međusobno povezane sfere ili tri domena održivosti. U praksi to znači da gotovo sve što čovek čini ili planira da uradi na zemlji ima implikacije na životnu sredinu, ekonomiju ili društvo i postojanje ljudi. Podržavaju se ideje da se utvrdi da li će pravilne odluke o održivom upravljanju resursima dovesti do održivog rasta za održivo društvo. Primeri ovih slučajeva uključuju odluke o korištenju zemljišta, upravljanju površinskim vodama, poljoprivrednim praksama, projektovanjem i izgradnjom zgrada, upravljanjem energijom, obrazovanjem, jednakim mogućnostima kao i donošenjem zakona i primenom tih zakona. Stoga, ekonomska održivost zahteva da se odluke donose na najprimjereniji i fiskalno najpouzdaniji način, uzimajući u obzir ostale aspekte održivosti. Zatim, socijalna održivost obuhvata osnaživanje, pristupačnost, participaciju, kulturni identitet i institucionalnu stabilnost. Cilj socijalne održivosti je takav sistem društvene organizacije koji treba da ublaži siromaštvo i pokaže da budući razvoj smatra ljude veoma važnim. Međutim, u fundamentalnijem smislu „društvena održivost” se odnosi na vezu između socijalnih uslova kao što su siromaštvo i uništavanje životne sredine. Ublažavanje siromaštva ne bi trebalo da podrazumeva neopravdano uništavanje životne sredine niti urušavanje ekonomske stabilnosti. Održivost na društvenom nivou podrazumeva podsticanje razvoja ljudi, zajednica i kultura kako bi se postigao smisleni život, oslanjajući se na odgovarajuću zdravstvenu zaštitu, ljudska prava, rodnu ravnopravnost u obrazovanju, učešće javnosti i vladavinu zakona, socijalnu stabilnost za održivi razvoj i mir. Cilj društvene stabilnosti nije zadovoljenje svih potreba, već stvaranje kapaciteta za realizaciju svih težnji i htenja (time i određenih potreba). U skladu sa tim, UN je odobrila Agendu 2030 (SDGs), koja je poziv na akciju za zaštitu planete, okončanje siromaštva i garantovanje dobrobiti ljudi. Zatim, UN podstiče duh partnerstva između vlada, privatnog sektora, istraživanja, akademije i organizacija civilnog društva koji ima za cilj da osigura da se sada donose ispravne odluke za poboljšanje života za buduće generacije (OCD). Agenda 2030 ima pet glavnih tema, poznatih kao pet P, a to su: *ljudi, planeta, prosperitet, mir i partnerstva* (Mensah & Casadevall, 2019, 7–11).

Uz definiciju održivosti životne sredine obavezno ide pravilo *izlaza* (emisija otpada treba da bude u onolikom okviru u kojem lokal-

no okruženje može da ga apsorbuje, bez degradacije budućih kapaciteta). Zatim sledi pravilo *ulaza* (obnovljivi resursi se moraju držati u okviru regenerativnih kapaciteta prirodnog sistema koji ih stvara), a tu su takođe i neobnovljivi resurs. U svakom slučaju, treba čuvati ekonomski kapital prilikom procesa ulaza i izlaza. Istorijski, ekonomija se retko bavila prirodnim kapitalom (zdravim vazduhom, netaknutim šumama), sve dok nisu postali toliko ugroženi da je dovedena u pitanje njihova izvesnost. Iz tih razloga, ljudi na planeti Zemlji moraju naučiti da žive unutar ograničenja biofizičkog okruženja od koga zavisi opstanak na zemlji (Goodland, Robert, 2002). Iz dosada navedenih razloga i Evropska unija smatra izuzetno važnim „Pametna rast“ odnosno ekonomiju zasnovanu na znanju i inovacijama, a održivi rast zasnovan na promovisanju resursno efikasnije, zelenije i konkurentnije ekonomije koristeći leaderske prednosti i sposobnosti (Pejanović, Tomaš-Simin, 2014, 3).

Novu industrijalizaciju, ili jednostavnije reindustrijalizaciju prate dva izazova, a to su sofisticacija ili jačanje faktora znanja, i drugi ekologija i očuvanje životne sredine. „U teoriji ekonomskog rasta uveliko se govori o novoj paradigmi zelenog razvoja (*green growth*). Ova sintagma podrazumeva postepeno preoblikovanje razvojne politike, investicija i potrošnje prema sektorima kao što su čiste tehnologije, energetska efikasnost, zelena gradnja, obnovljiva energija, zeleni obračun, vodoprivreda, upravljanje otpadom, održiva poljoprivreda i šumarstvo i održivi turizam“. Promene ne dolaze više samo sa tržišta, nego su i države nosioci promena, nudeći novu preraspodelu rada između vlada, sindikata i zaposlenih. Upravo u ovome, kao i u konceptu „zelenih industrija“, male zemlje treba da vide svoju šansu za reindustrijalizaciju, jer je sam pojam reindustrijalizacije, utkan u koncept zelenog rasta (Pokrajac, Josipović. 2015, 205–207). U literaturi ne postoji jedan jedini prihvaćen model niti definicija zelene ekonomije, te se svaka definicija zasniva na verovanju da zelena ekonomija treba da pobošlja dobrobit ljudi i unapredi zdravu prirodnu okolinu. Tako održivi razvoj treba da transformiše ekonomski rast u društvene i kulturne promene u najširem smislu, te pojedincu omogućiti da ostvari svoj celokupni potencijal. Zelena industrija je ona industrija koja ne dovodi do štete prirodnih sistema ili do štetnih zdravstvenih ishoda na ljude. Stoga ona omogućava podržavanje svih industrija, bez obzira na veličinu ili sektorsku pripadnost ili lokaciju; omogućava i proširenje grana zelene industrije. „To podrazumeva upotrebu brojnih

tehnoloških inovacija kao što su nove tehnologije recikliranja, obrade i upravljanja otpadom, energetske savetovanje, usluge praćenja, merenja i analize ekoloških rizika itd. U tom smislu javlja se potreba za zelenom industrijskom politikom koja se u osnovi zasniva na delovanju dva mehanizma." Prvi je učiniti privredu zelenijom, a drugi je složeniji i radi se o stvaranju novih tehnologija, novih usluga, koje vode do razvoja novih znanja, veština koje vodi efikasnijoj upotrebi resursa unutar preduzeća. Tako je koncept zelene industrijske politike povezan sa zelenim rastom, kao i sa stepenom razvijenosti industrijske proizvodnje u nekoj zemlji. „Dok je suština „zelene ekonomije“ postizanje većeg ljudskog blagostanja i uvećanje društvenog kapitala, koji istovremeno smanjuje rizik po okolinu; dotle „zeleni industrija“ svoju i proizvodnju srodnih sektora čini direktno odgovornom za efikasniji održivi razvoj uvođenjem efikasnijeg, produktivnijeg, odgovornijeg korišćenja sirovina... Na taj način zelena industrija postaje strateški sektor za realizaciju zelene ekonomije, te u krajnjem, ona istinski ova- ploćuje održivi razvoj". U industrijskoj ekologiji, koristi se pristup 3R – smanjiti, ponovo upotrebiti i reciklirati (*reduce, reuse, recycle*). Dobar primer, za ovu praksu je primer Japana, industrijski jedne od najrazvijenijih zemalja sveta, koji ističe „proširenu odgovornost proizvođača, ali i konzumenata industrijskih proizvoda (skupljanje, sortiranje i skladištenje industrijskog i svakog drugog otpada) (Pokrajac, Josipović, 2015, 206–210). Na primer, u Nemačkoj postoji Berlinska inicijativa, uz pomoć koje se traže inovativni načini za nova radna mesta. Berlinski senat je usvojio Program ekološke rehabilitacije (OSP), koji predstavlja kombinaciju potrebe za rešavanjem mnogih hitnih ekoloških problema u istočnom Berlinu, sa potrebom za zapošljavanje. Cilj je da se zaposli veliki broj ljudi na „sekundarnom tržištu rada“ gde su poslovi na neki način subvencionisani, i da se izvrši poboljšanje životne sredine. „Sekundarno tržište rada je pre svega savezni instrument, koji osigurava radna mesta za nezaposlene kroz subvencije Federalne agencije za rad. Regionalni program tržišta rada dodaje finansiranje troškova za osoblje i obuku, a programi poput samog OSP-a pružaju sredstva za ulaganja u šeme za otvaranje novih radnih mesta.“ OSP nudi odgovor na stvarne potrebe stanovništva, zaposleni provode 80% vremena na poslu, a 20% na obuci. Iz ovog oblika zaposlenosti i određene obuke, program bi mogao da olakša učesnicima prelazak na „pravo tržište rada“ (Tapper, Shovelton, 1995, 17–18, 61).

Zelena radna mesta

Pored ekonomske, socijalne i ekološke održivosti, postoji i četvrta održivost a to je ljudska (Goodland, Robert, 2002). U ekonomskom konceptu, pristup fokusiran na ljude posmatra ih kao ljudske resurse, oslanja se na njihovu motivaciju i njihovu satisfakciju na poslu, na radno i životno okruženje, brigu za zdravlje i borbi protiv nepismenosti (Maksimović, 2004, 15).

Naime, upravljanje ljudskim resursima i zelena ekonomija obuhvataju dijalog između države i ekonomske politike u smislu makroekonomskog usklađivanja, pametne specijalizacije, transformaciju ruralnog društva u urbano, proizvodnju zdrave hrane, postavljanje etičkog pitanja i odnosa prema genetski modifikovanoj hrani, konstantne obuke građanstva, jer promene se brzo dešavaju te i nivo obuke treba brzo da napreduje. Zaposlenost karakteriše: 1) kvalitet zaposlenih kroz razvoj kompetencija, motivaciju, i jednu od ključnih odlika tržišta rada – fleksibilnost; 2) do kreacije novih radnih mesta dovode inovacije i inovativnost – nosioci su mala i srednja preduzeća, zatim tehnološki razvoj i razvoj „zelenih“ industrija i 3) povratak radnoj etici – koja čini novi humanizam. Kako je to govorio prof. dr Darko Tanasković na ECPD Konferenciji Ujedinjenih Nacija 2019. godine u Beogradu, čovek je odgovoran prema sebi i sopstvenoj slobodi, odgovoran je prema Bogu, svim stvarima, naciji, prirodi. Ovo podrazumeva da su rešena pitanja bezbednosti i ekonomske stabilizacije. Da bi ekonomija mogla da „diše“, neophodna je zaštita od krivotvorenja, reforma institucija i organa, kao i politička nezavisnost. Čovek je danas svedok velikih promena na planeti zemlji. To su klimatske, ekološke, okeanske promene, kao i promene u odnosima među ljudima, promenama na radnom mestu, promenama u smislu povećane potrebe poštovanja žena i dece. Moderne ekonomije zalažu se za politiku „power water management“. Jedan eko sistem u sebi obuhvata i sajber bezbednost, razvoj *know-how*, IT sektor – u cilju bolje iskorišćenosti faktora proizvodnje, eliminišući informacije koje su netačne i nepouzdanе, aplikacije i društvene mreže koje šire paniku i dezinformacije. Ove mreže su postale dostupne kako za one koji se pojavljuju na njima, tako i za one koji ih gledaju i reprodukuju. Nadalje, karakteristike tržišta rada, razlikuju se od zemlje do zemlje. Na tržištu rada, moguće je uporediti karakteristike radnih odnosa, stopu nezaposlenosti i ekonomsku aktivnost stanovništva. Najrazvijenije zemlje kao što su

Nemačka, Austrija, Velika Britanija, Švedska, Danska, karakteriše najveća ekonomska aktivnost stanovništva, većina ljudi pronalazi posao, te su tenzije smanjene, a i retko se pojavljuje dugoročna zaposlenost. Ova društva nemaju velikih problema sa uključivanjem mladih i ženske radne snage na tržište rada. Drugu krajnost, na primer čine najsiromašnije postsocijalističke zemlje kod kojih ima velikih problema na tržištu rada, kao što su Rumunija i Bugarska. Takođe, nepovoljno stanje na tržištu rada u jednoj zemlji smanjuje i ograničava šanse za uključivanje imigranata (Cyrek, Fura, 2019, 295).

Promene u okviru zaposlenosti događaju se na nivou industrije i preduzeća. Ove promene izazvane su prelaskom na održivi razvoj/zeleni rast i zelene tehnologije, te to dovodi do strukturnih promena u celoj ekonomiji. Uticaji na zaposlenost podrazumevaju: (1) neto uticaj na zaposlenost (tj. ravnotežu između sticanja i gubitaka posla koja je proistekla iz zelenih strukturnih promena); (2) kretanje radnika prema rastućim firmama i sektorima (preraspodela radne snage); i (3) transformaciju radnih mesta koja nisu izgubljena, niti stečena, ali su prilagođena da zadovolje zahteve zelenije ekonomije. Iako će sve tri vrste prilagođavanja zaposlenosti uticati na ekonomije na svim nivoima razvoja, verovatno će se pojaviti važne razlike u obliku i u intenzitetu tih prilagođavanja. Zadaci zelene ekonomije i zelenog posla treba da doprinesu smanjenju uticaja privrede na životnu sredinu, i doprinesu da se ispune kriterijumi za pristojan rad – dostojan rad koji podrazumeva odgovarajuće plate, sigurne uslove rada, osnovnu socijalnu zaštitu, poštovanje prava radnika i proces socijalnog dijaloga. Značajan potencijal za otvaranje novih radnih mesta nalazi se u sektorima obnovljivih izvora energije. Jednu od definicija ekološke industrije, tj. zelenih poslova ponudio je OECD 1999. godine, rekavši da su to "Industrije koje proizvode ekološke proizvode i usluge, kao što su industrije zagađenja i upravljanja resursima". Tako su "zeleni poslovi" deo ukupnog procenta zaposlenosti iznosili oko 2% u SAD 2007. godine. I program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP) i Međunarodne organizacije rada razvili su širu industrijsku definiciju zelenih radnih mesta u 2008. godini prema kojoj zeleni poslovi čine pristojan rad, doprinose direktno smanjenju uticaja ekonomske aktivnosti na životnu sredinu do održivih nivoa. Ova definicija uključuje zaposlenost u zelenom sektoru kao i zelena zanimanja u celoj ekonomiji. Takođe, obuhvata zaposlenost u industrijama koje su u velikoj meri zavisne od resursa životne sredine (npr. poljoprivrede, šumar-

stva) i kvaliteta životne sredine (npr. turizam vezan za životnu sredinu), iako mnoge firme u ovim sektorima zavisnim od životne sredine ne rade na ekološki prihvatljiv način. Međutim, to nije sprečilo nacionalne vlade da razvijaju sopstvene definicije zelenih poslova, kako bi mogli da prikupljaju statističke podatke i donose adekvatne odluke. Na primer, američki biro za statistiku radne snage koristi dva različita pristupa za merenje zelenih poslova i to: (1) izlazni pristup, koji identifikuje poslovne institucije koje proizvode zelenu robu i usluge (GGS), procenjuje njihov udeo u ukupnoj prodaji, a zatim ih tretira kao zelene poslove; i (2) procesni pristup koji identifikuje poslovne institucije koje koriste ekološki prihvatljive proizvodne procese i prakse, bez obzira na prirodu proizvoda ili usluge koju pružaju tretirajući ih kao zelene poslove. Tako je primena prvog pristupa pokazala da je od ukupnog procenta zaposlenosti, bilo 2,4% zelene zaposlenosti u 2010. godini u SAD. ILO je procenio da je u 2009. godini bilo oko 4,3 miliona zaposlenih u sektorima obnovljivih izvora energije u svetu, ali se već tada znalo da će se taj broj ubrzano povećavati u narednim godinama. Tako bi samo u SAD-u do 2030. godine bilo 4 miliona radnih mesta u energetskom sektoru. Glavna prilagođavanja po pitanju "zelenih" industrije odnose se na prilagođavanje određenih ključnih industrija i sektora, kako ona ne bi stvarala usko grlo ovakvoj ekonomije. Osim toga, to se odnosi i na radne veštine potrebne za ovu vrstu industrije kako bi se popunio strukturni jaz. Analiza pokazuje da će industrija obnovljivih izvora imati porast poslova, a industrija fosilnih goriva veliki pad potrebe za radnim mestima. Utičući na ukupnu zaposlenost na ovaj način, može se reći i da samo tržište rada utiče na smanjenje troškova emisije gasova i stvaranje efekta staklene bašte (G20, ILO-OECD, 2012, 3–6).

Glavni pokretač zelenog rasta su politike zaštite životne sredine, a potom pomoć poslodavcima i radnicima da pređu na održivi razvoj i zelenu tehnologiju. Tako se otvaranje novih radnih mesta i razvoj tržišta u sektoru obnovljivih izvora energije posmatra kroz: 1) ulogu tržišta rada i politiku razvoja veština kojom treba da se podstaknu strukturne promene u zelenoj ekonomiji i da doprinesu podjednakoj podeli socijalnih troškova, treba da se pruže informacije radnicima o nizu aktivnih i pasivnih programa tržišta rada², 2) opšte i

² Ovo predstavlja izazov za zemlje u razvoju da se pozabave prilagođavanjem zaposlenosti u industriji sa visokim emisijama i iskoriste mogućnosti rasta na osnovu novih tehnologija i čiste energije.

specifične mere politike tržišta rada – to su strategije, politike zaštite životne sredine; 3) dobro postavljen informacijski sistem za tržište rada i konsultacije – proširenje informacijskih sistema, ali i koordinacija tržišta rada u pogledu svih politika zelenog rasta (ovo obuhvata prekvalifikacije, dokvalifikacije, stručno usavršavanje). Prilikom ovih aktivnosti potrebno je obratiti pažnju na troškove i rizike, kako oni ne bi pali najvećim delom na određene grupe radnika, te obezbediti pravilnu tranziciju ka zelenom rastu. Suština je uskladiti strukturno prilagođavanje na tržištu rada sa uslugama socijalne zaštite, jer prelazak na zeleni rast doprinosi suočavanju sa izazovom zvanim “fleksibilnost”. Takođe, u ekonomskoj revitalizaciji lokalnih ekonomija, inicijative za razvoj radne snage imaju pozitivnu ulogu, ali ne vodeću. Takođe je značajno obezbediti osiguravanje prava radnika u rastućem sektoru, što bi zapravo činilo legalizaciju i promociju socijalne uključenosti radnika, na taj način što će se omogućiti ugroženim radnim grupama da pristupe novim „zelenim” poslovima. Ti poslovi treba da im omoguće pristojan rad, a njihovim porodicama izlazak iz siromaštava, a to obuhvata sektore kao što su poljoprivreda, šumarstvo i sektor neformalnih skupljača otpada. Još jedna važna stavka, jeste „ozelenjavanje” malih i srednjih preduzeća (MSP). Kako su ova preduzeća inovativnija i energetski i resursno efikasnija, malo zagađuju životnu sredinu, povećanje zaposlenosti u njima može biti okarakterisano kao pozitivno i inkluzivno, uz regulatorno i institucionalno okruženje koje će to potpomoći. Regulatorno znači da istraživanja i razvoj moraju biti u skladu sa potrebama i ograničenjima MSP. Institucionalno znači da je njima pomoć tržišta rada naročito važna, više nego kod velikih preduzeća, jer MSP imaju problem sa pristupom informacijama, finansiranjem, tehnologijama i programima veština jer nemaju obuku na radu. Osim ovog sektora važan je sektor poljoprivrede, jer u njemu su angažovani mali vlasnici koji su suočeni sa visokim nivoom siromaštva. Ovaj sektor je jedan od najvećih emitera staklene bašte, korisnik je i zagađivač voda. Odmah iza sledi šumarstvo, sa istim karakteristikama, zatim ribarstvo sa radnicima sa punim ili skraćenim radnim vremenom, kao i transportni sektor (vazduhoplovstvo, brodarstvo, drumski, železnički i masovni transport) koji je veliki potrošač goriva, i u velikoj meri doprinosi zagađenju vazduha (G20, ILO–OECD, 2012).

Tako i Evropska unija smatra izuzetno važnim „Pametani rast” odnosno ekonomiju zasnovanu na znanju i inovacijama. Ovakav pristup treba da bude odgovor Unije na izazove s kojima se savremena

društva suočavaju (klimatske promene, efikasna upotreba energije i resursa, demografski i zdravstveni problem), a održivi rast zasnovan na promovisanju resursno efikasnije, zelenije i konkurentnije ekonomije koristeći leaderske prednosti i sposobnosti (Pejanović, Tomaš-Simin, 2014, 3) Ovakav pristup u mnogim zemljama i njihovim vladama, kao i međunarodnim institucijama, ukazuje da su potrebne velike reforme. „Potreban je fokus na tehnologiju, nauku i informacije, modifikaciju tržišta (ispravljanje nedostataka regulacije) i reformu vlade.” Od tehnologije se očekuje da pruži ekonomsku i socijalnu korist. Pojedini teoretičari se čak zalažu za promenu ravnoteže poreza i subvencija u korist zaposlenosti i životne sredine. Akcenat je na lokalnoj samoupravi i nivoima grada, uz korišćenje najbolje prakse, prosvetljenih građanskih lidera i aktivno partnerstvo sa lokalnim biznisom (Hopwood, Mellor and O'Brien, 2005). Mnogi ekonomski instrumenti (porezi na ugljenik, kontrolne kvote za vađenje resursa), povećaće troškove sirovina i energije koje se koriste u proizvodnim procesima. Poslovni menadžeri će nastojati da smanje troškove, smanjenjem broja operacija, što dovodi do smanjenja broja zaposlenih, a može se javiti i multiplikativni efekat, da druge firme koje su u lancu snabdevanja, takođe smanje obim svog poslovanja, jer su zavisne od industrije koja umanjuje broj radnika. Tada je potrebno iznalaziti alternativne oblike zapošljavanja, na primer kroz preseljenje ili perusmeravanje. Umanjenje broja radnika može sprečiti i ušteda na sirovinama, za ona preduzeća koja ih premnogo troše. U literaturi je poznata „Porterova hipoteza” koja sugerise da regulacija dovodi do kompenzacije inovacijama, tj. da inovativne ideje, stvorene željom da se smanje troškovi poštovanja novih ekoloških propisa stvaju nove i jeftinije načine izvođenja i realizacije neke akcije. Ove inovacije, mogu dovesti i do apsolutnih prednosti u odnosu na slične kompanije u stranim zemljama (McNeill, Williams, 2005). Međutim, direktna opasnost ugrožavanja planete zemlje postaje porast broja stanovnika, prekomerna industrijalizacija, obradive površine zbog kojih se uništavaju prirodna staništa. Formula koja prikazuje interakciju između stanovništva (P), bogatstva (A) – mereno prosečnom potrošnjom po glavi stanovnika, tehnološkog razvoja (T) i ljudskog uticaja na okolinu (I), prikazana je jednačinom: $I = P \times A \times T$.

Tako je jasno da rast stanovništva i visok nivo prosečne potrošnje po stanovnika predstavlja veliku prepreku održivom razvoju. Prosečna potrošnja po stanovniku u razvijenim zemljama je 32 puta veća

nego u državama u razvoju. Iz toga je očito, da male zemlje ne predstavljaju opasnost po globalni održivi razvoj. Ovi autori predlažu novu paradigmu tehnološkog razvoja, a to je zamena rasta produktivnosti rada, za rast produktivnosti resursa. Naravno, ovo ne važi za male zemlje, jer one nisu dostigle svoj maksimalni nivo rasta, te ne smeju podrediti okolinu privrednom rastu (Pupavac, Drakulić, 2015, 119–123).

Naime, demografski rečeno, više zaposlenih radnika, proizvodi više robe i usluga dok potražnja za tim proizvodima traje, traje i rast. Međutim, u nedostatku inovacija, nema stvaranja novih radnih mesta, te time, kao i povećanjem stanovništava, dolazi do pada produktivnosti³ (Le, Christianson, Bietsch, 2016,5).

Zaposlenje smanjuje rizik od siromaštva, ali nije garancija većeg blagostanja ili izlaska iz siromaštva, jer je kvalitet zaposlenja ključni faktor koji ga opredeljuje. Ekonomski razvoj je moguć samo ako se shvati da su glavni ekonomski resurs – ljudi, a da razvoja ljudskog resursa nema bez pristupa dobrom obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti, pravosudnoj zaštiti, bez pristupa istinitim informacijama i novim tehnologijama. Razvoja ljudskih resursa, a time i ekonomskog razvoja, nema bez korporativne odgovornosti, stroge etike u poslovanju, socijalne participacije, eliminisanja korupcije i veće transparentnosti, fiskalne discipline i primene strogih pravila poslovanja s ciljem zaštite i unapređenja nacionalne ekonomije (Dokmanović, 2015, 147–149).

Ulaganje u ljudski kapital, dovodi do uštede korišćenja fizičkih i prirodnih resursa, ali dovodi i do koristi zaposlenima stvarajući im bolji životni standard i blagostanje. Investicije u strukovno obrazovanje najviše doprinose ekonomskom rastu. Kada se posmatra društveni i ekonomski razvoj, onda se pogled na nivo obrazovanja menja i tada je potrebno stvarati prilike za sve ljude, jedni da dalje napreduju, a one „ranjive“ grupe da imaju jednaku priliku da ne ostanu siromašne. Strukturna nezaposlenost dovodi do povećanja ukupne nezaposlenosti, urušavanja stečenih kvalifikacija, zato je potrebno promovirati obrazovanje koje vodi održivom razvoju društva. Nezaposlenost osobito pogađa najsiromašnije članove društva, nekvalifikovanu radnu snagu, kao i onu neadekvatno kvalifikovanu, zatim žene i mladu populaciju. Najteže pogađa siromašnije države i one u tranziciji, po-

³ Dobro je znati da zdrava radna snaga stvara više vrednosti po osobi (Le, Christianson, Bietsch, 2016, 5).

tom niže klase u svim državama (Jakimovski, 2011, 73–75).

Dugoročno, održivi razvoj nacionalne privrede nije moguć bez delotvorne upotrebe kapitala, koji se povećava ulaganjem u nauku i obrazovanje te istraživanje i razvoj, pristup inovativnim proizvodima i uslugama koje odgovaraju zahtevima tržišta, razvojem preduzetništva, te povećanjem intelektualnog vlasništva (zaštićeni tržišni znakovi, patenti, licence). Intelektualni kapital (znanje) je kao neopipljiva vrednost, sve važniji za produktivnost i konkurentnost preduzeća i nacionalnih ekonomija, a „zelene” čini održivim (Sundać, Babić, 2015).

Definisanje zelenih poslova podrazumeva svaki pristojan posao koji doprinosi očuvanju ili obnovi kvaliteta životne sredine, bilo u kom sektoru, kao što su poljoprivreda, industrija, usluge i administracija. Zeleni poslovi, moraju biti produktivni, treba da pružaju adekvatne prihode, socijalnu zaštitu, poštuju prava radnika i daju priliku radnicima da donose odluke od uticaja za njihovu životnu okolinu. Preduzećima treba omogućiti da se prilagođavaju klimatskim promenama, da smanjuju potrošnju energije i sirovina, da ograniče emisiju gasova sa efektom staklene bašte i minimiziraju otpad i zagađenja. Na toj osnovi napravljena je podela na a) pristojne zelene poslove u zelenoj industriji, b) pristojne nezeleno poslove u zelenoj industriji, c) neprikladne zelene poslove, d) pristojne zelene poslove u nezelenoj industriji, e) zaposlenost u zelenoj industriji, f) zelena zanimanja i g) pristojna radna mesta. Čista zelena radna mesta su u segmentima *a*, *b* i *d* na nivou cele ekonomije. Većina definicija identifikuje zelene poslove sa industrijama zapošljavanja za koje se procenjuje da proizvode zelene proizvode i usluge. Zeleni poslovi se razvijaju u zelenim sektorima kao što su poljoprivreda, šumarstvo, građevinarstvo, proizvodnja ili transport, koji posluju na ekološki prihvatljiv način. „Pozitivno je to da će povećana potražnja i ulaganja u zelenije proizvode i usluge, kao i opremu i infrastrukturu za njihovu proizvodnju dovesti do širenja određenih industrija i preduzeća. To će se pretvoriti u veću potražnju radne snage i otvaranje novih radnih mesta (direktna radna mesta), pre svega u zelenom sektoru. Tako zelena ekonomija dovodi do promena unutar sektora ekonomije. Pored toga, zahvaljujući međuindustrijskim odnosima rastućih industrija, koristi se i drugi delovi ekonomije koji daju inpute zelenom sektoru koji se širi, stvarajući dodatnu zaposlenost (indirektna radna mesta), uključujući nezeleno sektore, poput visoke izolacije (staklo i cement za zelene zgrade ili čelična i ugljenična vlakna za noževе i kule vetro turbine). Prihod ostvaren

ovom dodatnom ekonomskom aktivnošću preraspodeljuje se trošenjem na dodatnu potrošnju i ulaganje širom privrede, stvarajući dodatno zapošljavanje (indukovani efekti) pored direktnih i indirektnih poslova. Broj radnih mesta stvorenih u svim fazama zelenog procesa zavise od veličine tražnje i ulaganja, trgovine (gde se sami proizvodi ili inputi uvoze, oduzimajući od domaće tražnje ili izvoza, čime se povećava domaća potražnja i povezano zapošljavanje) i elastičnosti zapošljavanja (radna mesta koja se stvaraju ili održavaju po jedinici potražnje)". U ekonomiji su i bruto i neto gubici i efekti važni, te tako bruto efekti su jednaki broju radnika koji menjaju posao. Osim toga, govore i da li se promena posla dešava unutar jednog sektora, ili se radi o međusektorskoj pokretljivosti. Neto efekti su važni, jer pokazuju hoće li zelenija ekonomija stvoriti više radnih mesta ili rezultirati gubitkom radnih mesta. Jedna studija je pokazala da postoji nedostatak veština u sektorima industrije obnovljivih energija u interdisciplinarnim oblastima, a nedostaju veštine liderstva, upravljanja u inženjerskim zvanjima, inspeksijskim poslovima i poslovima finansiranja. Prisutan je manjak veština i u bioenergetskim zanimanjima, jer programi obuke zaostaju za brzo rastućom tražnjom. Iz tih razloga, mnoge zemlje će morati da prilagođavaju svoje i razvijaju nove strategije obrazovanja i obuke. Još je važnije prilagođavati veštine sa kreativnošću, prilagodljivošću u sposobnost za razvijanje „transferzalnih“ veština. Neophodne su strategije na dugi rok „koje objedinjuju ciljeve, energiju, okruženje, obrazovanje i razvoj vještina, politike i odgovorna ministarstva, kako bi se prilagodili klimatskim promjenama i prešli na čistu i održivu proizvodnju i potrošnju na načine koji maksimiziraju stvaranje dostojnog rada i čine ga dostupnim svima". Tradicionalna zanimanja pretrpeće značajne promene, na primer u kontekstu zelene gradnje, vodoinstalater će možda morati da razmotri recikliranje otpadnih voda ili ugradnju solarnog grejača vode, dok će električaru možda biti potrebno razumevanje fotonaponske tehnologije. Nadalje, u građevinskom sektoru pokreće se potražnja za zelenim sertifikatima, revizorima i procenjivačima (ILO, 2012).

Shvatajući i uviđajući značaj održivog razvoja, može se reći da je on postao svojevrсни naučnotehnoški poduhvat. U ovom kontekstu važne su institucije – veliki broj nacionalnih, međunarodnih i nevladinih institucija koje u sebi imaju ugrađene ciljeve održivog razvoja, a na međuvladinom nivou ovim temama bave se Ujedinjene nacije, tačnije njihovo Odeljenje za ekonomska i socijalna pitanja. Pored njih,

održivi razvoj se prati i na nivou preduzeća i konsultantskih organizacija. Važne su i vrednosti – sve one vrednosti koje podržavaju održivi razvoj, tako da svako ima korist od razvoja (Kates, Parris, Leiserowitz, 2005). Potrebna je nova generacija investicione politike, novo značajnije mesto inkluzivnog rasta i održivog razvoja, u čijem centru su napore za privlačenje i korist od ulaganja. U nacionalnim investicionim politikama, akcija je potrebna na strateškom, normativnom i administrativnom nivou, tako obuhvatajući strategije, alate i institucije, partnerstva, ali i vlade koje igraju aktivnu ulogu u tome (UNCTAD, 2015). Cilj Agende 2030 je da se okončaju siromaštvo i glad u svim oblicima, kao i da ljudi mogu dostojno i ravnopravno da ispune potencijal u zdravom okruženju. Ljudsko blagostanje je važno jer sprečava kriminal, izopštenost, isključenost i pokreće ekonomske i ekološke promene u skladu sa znanjima i veštinama, kompetencijama i psihološkim i fizičkim sposobnostima. Intenzivno se radi na povećanju nivoa ljudskog blagostanja, i to se vidi kroz zdravlje ljudi, jer danas su ljudi zdraviji, duže žive, generalno su obrazovaniji, i imaju pristup resursima i informacijama više nego ikada. One najmanje razvijene zemlje, još uvek imaju problema sa iskorenjivanjem siromaštva, nepismenosti, zdravstvene zapuštenosti, imaju prisutan nedostatak pijaće vode i sanitarnih usluga. Tako je njihova otpornost na šokove, katastrofe i neočekivane promene, bilo zdravlja, posla ili nekakvih bezbednosnih promena u zemlji veoma niska (Independent Group of Scientists appointed by the Secretary-General, 2019).

Zaključak

Zeleni rast ima za cilj ekonomski održivi razvoj (i rast) koji sprečava degradaciju životne sredine. Pravilna i realna politika zaštite životne sredine može podstaći razvoj i uvođenje novih tehnologija za smanjenje proizvodnje otpada. Ekonomska i socijalna održivost treba da vode ka ublažavanju siromaštva, treba da pokažu da ljude smatraju veoma važnim činiocem društva, nudeći im smislen život, ravnopravnost u obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, kao i zaštitu njihovih ljudskih prava. Pored ekonomske, socijalne i ekološke održivosti, postoji i četvrta održivost, a to je ljudska održivost. U mikro i makro ekonomiji ljudi se posmatraju kao resurs i kao važan izvor konkurentnosti preduzeća. Promene na nivou zaposlenosti javljaju se u smislu

preraspodele radne snage, transformacije radnog mesta ili strukturnih promena. Značajan potencijal za otvaranje novih radnih mesta nalazi se u sektorima obnovljivih izvora energije i zelene industrije. Ulaganje u ljudski kapital, dovodi do uštede korišćenja fizičkih i prirodnih resursa, ali dovodi i do koristi zaposlenima stvarajući im bolji životni standard i blagostanje. Investicije u strukovno obrazovanje najviše doprinose ekonomskom rastu. Kroz obrazovanje je potrebno stvarati jednake prilike za sve ljude, jedni da dalje napreduju, a one „ranjive“ grupe da imaju jednaku priliku da ne ostanu siromašne. Nezaposlenost naročito pogađa najsiromašnije članove društva, nekvalifikovanu radnu snagu, kao i onu neadekvatno kvalifikovanu, zatim žene i mladu populaciju. Zeleni poslovi i radna mesta razvijaju se u zelenim sektorima kao što su poljoprivreda, šumarstvo, građevinarstvo, proizvodnja ili transport, koji posluju na ekološki prihvatljiv način. Međutim, direktna opasnost ugrožavanja planete zemlje postaje porast broja stanovnika, prekomerna industrijalizacija i obradive površine zbog kojih se uništavaju prirodna staništa. Uviđajući značaj održivog razvoja, može se reći da su važne institucije – veliki broj nacionalnih, međunarodnih i nevladinih institucija, a pored njih, održivi razvoj se prati i na nivou preduzeća i konsultantskih organizacija. Važne su i vrednosti – sve one vrednosti koje podržavaju održivi razvoj i koje su vidljive za sve. Iz svega napred rečenog, može se zaključiti da će zaštita životne sredine i održivi rast i razvoj u budućnosti biti veoma važno pitanje ekonomske politike zemalja širom sveta.

LITERATURA

- Cyrek, Magdalena, Fura, Barbara. 2019. „Employment for Sustainable Development: Sectoral Efficiencies in EU Countries”, *Social Indicators Research*, 143(6), 277–318.
- Dokmanović, Mirjana. 2015. „Neophodnost tranzicionog zaokreta Srbije ka potrebama ljudi, zajednice i države”, u V. Matejić (prirednik): *Tehnologija, kultura i razvoj*, Udruženje „Tehnologija i društvo”, Ekonomski fakultet u Subotici, Centar za istraživanje razvoja nauke i tehnologije Elektrotehnički fakultet, Podgorica, Subotica, 138–152.
- Emas, Rachel. 2015. „The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles”, *Brief for GSDR*, Florida International University, Retrieved May 08, 2020 from the World Wide Web https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5839GSDR%202015_SD_concept_definiton_rev.pdf, pristupljeno 8. maja 2020.
- G20, ILO, OECD. 2012. „Sustainable development, green growth and quality employment, Realizing the potential for mutually reinforcing policies”, *ILO, OECD*, 1–16.
- Goodland, Robert. 2002. „Sustainability: Human, Social, Economic and Environmental”, *World Bank*, Washington, USA, 1–3.
- Grgurić, Ivan. 2011. „Evropa 2020 – evropska strategija za pametan, održiv i uključiv razvoj”, *Revija socijalne politike*, Dokumentacija, god. 18, br. 1, 119–124.
- Hopwood, Bill, Mellor, Mary, O'Brien, Geoff. 2005. „Sustainable Development: Mapping Different Approaches, Sustainable Development”, *Sustainable Development*, 13, 38–52.
- ILO. 2012. *Working towards sustainable development Opportunities for decent work and social inclusion in a green economy*, Retrieved, May, 4. 2020. From the World Wide Web <http://International Labour Organization>, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_181836.pdf.
- Independent Group of Scientists. 2019. *Global Sustainable Development Report 2019: The Future is Now – Science for Achieving Sustainable Development*, Department of Economic and Social Affairs United Nations, New York.
- Jakimovski, Jorde. 2011. „The Human Capital as a Factor in The Sustainable Development”, *Škola biznisa*, Br 3, 1–14.
- Kates, Robert, W. Parris, Thomas, M. Leiserowitz, Anthony, A. 2005. „What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice”, *Environment, Science and Policy for Sustainable Development*, Vol. 47, No. 3, 8–21.
- Lee, Marlene, Christianson, Hanna, Bietsch, Kristin. 2016. „Global Employment and The Sustainable Development Goals”, *Population Bulletin*, December, Vol. 71, No. 2, 1–24.
- Maksimović, Marijana. *Upravljanje ljudskim resursima u međunarodnom poslovanju*, IEN, 2004.

- McNeill, Judith, M. Williams, Jeremy, B. 2005. „The employment effects of sustainable development policies”, *Universitas 21 global*, Working paper, No 011, 1–18.
- Mensah, Justice & Ricart Casadevall, Sandra. 2019. „Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review”, *Cogent Social Sciences*, 5:1, 1–21, (1653531).
- OECD. 2011. *OECD Sustainable Development Programmes and Initiatives 2009–2010, Key Achievements and Special Initiatives*, February, OECD, Sustainable Development Focus Areas.
- Pejanović, Radovan, Mirela Tomaš-Simin. 2014. „Održivi razvoj u strateškim dokumentima Evropske unije”, u Katić, V. (prir). *Trendovi razvoja: Razvojni potencijal visokog obrazovanja*, Kopaonik, Paper No. T5.1–1, 1–4.
- Pokrajac, Slobodan, Josipović, Sonja. 2015. „'Zelena industrija' i proces reindustrijalizacije”, *Ekonomski vidici*, XX, Br. 2–3, 203–212.
- Pupavac, Drago, Drakulić, Danica. 2015. „Ekonomija održivog razvoja”, u: Matejić, V. (prir), *Tehnologija, kultura i razvoj*, Udruženje „Tehnologija i društvo”, Ekonomski fakultet u Subotici, Centar za istraživanje razvoja nauke i tehnologije Elektrotehnički fakultet, Podgorica, Subotica, 119–137.
- Reddy, TL, Thomson, RJ. 2015. „Environmental, Social and Economic Sustainability: Implications for Actuarial Science”, *Institute of Actuaries of Australia*, Sydney, Australia, 1–28.
- Sundać, Dragomir, Babić, Mirjana. 2015. „Prostorno planiranje kao čimbenik razvoja u županijama”, u Smolčić J, D. Koružnjak, B. (prir), *Intelektualni kapital u funkciji razvoja nacionalnog gospodarstva*, Primorsko-Goranska Županija: Zavod za prostorno uređenje, 117–125.
- Tapper, Richard, Shovelton, Romy. 1995. *Employment and Sustainable Development: The Role of Local Environmental Initiatives in Job Creation*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland.
- UNCTAD. 2015. *Investment policy framework from sustainable development*, UNCTAD.org, Retrieved May 05, 2020 from the World Wide Web https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaepcb2015d5_en.pdf.

Marijana Maksimović

**HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND
SUSTAINABLE DEVELOPMENT: GREEN
JOBS**

Abstract:

Sustainable development today is one of the most important topics in industrial societies, but also in those less developed countries. Sustainable development is particularly important in ecology and geography in terms of environmental protection and conservation of natural resources, then in biology in the context of the survival of life and human species on Earth. In economics, sustainable development refers to the rational use of natural resources in the process of creating sustainable economic (industrial) development and the potential of creating new jobs: employment and human resource management. Such jobs are called green jobs. In addition, it is considered in economics from the point of view of sustainable development in tourism, as technological development in industries, sustainable development in agricultural

economics and application of agro-technical measures, in investment policy and international economy. The common and accepted concept of sustainable development is divided into three basic dimensions: environmental, economic and socially sustainable, comprising the seventeen development goals defined by the United Nations. In this paper, sustainable development will be considered from the point of view of human resource management and job creation in "green economy". The aim of the paper is to emphasize in which industrial sectors and in what ways green jobs are created in a national economy. Green economy leads to changes within the economic sector. Long-term strategies are needed that bring together goals, energy, environment, education and skills development, policies and responsible ministries. Sustainable development is monitored at national and international levels and at the level of companies and consulting organizations.

Keywords: sustainable development, environmental economy, human resource management, "green" jobs, smart growth